

הַלְבוּת תְּפִלִּין סִימָן לַג לַד

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק כו]

וְדָרְשׁוּ חַיִּים לֵאמֹר: קָשֶׁר תָּם, דִּהְיִינוּ הַרְצוּעָה שֶׁקוֹשֶׁר בָּהּ הַתְּפִלִּין תָּהָא תָּמָה וְשִׁלְמָה וְלֹא קְשׁוּרָה²⁴.

24) וביאר רש"י במנחות (לה, ב ד"ה קשירה תמה), שתהא הקשירה נאה, שלא יהיה עוד קשר ברצועה מלבד קשר הראש, שאם כן אינו קשירה יפה. עוד ביאר שם באופן אחר, שתהיה הרצועה תמה ושלימה, ולא קשורה. וכתב הפמ"ג (משב"ז ס"ק ו), שלפירוש א' אין איסור זה נוהג אלא בתוך שיעור היקף הראש והקיבורת, ומה שהוא מחוץ לקשר מותר, ולפירוש ב' נוהג איסור זה אף מחוץ לשיעור זה, וכמו שנתבאר להלן (ס"ק כט).

[משנ"ב שם]

כְּתִב בְּתִשְׁבֹּחַ דְּבַר־שְׁמוּאֵל: אִם נִפְסְקָה הַמַּעֲבָרָא, מִתָּר לְתַפְרָה²⁵.

25) וטעמו, שרק בדבר שבו קושרים את התפילין שייך לומר שתהא הקשירה תמה, דהיינו לפירוש א' ברש"י (שם) שתהא הקשירה נאה, ולפירוש ב' שהדבר הקושר יהיה שלם, מה שאין כן במעברתא, שאין קושרים בה את התפילין, ממילא אין שייכים בה טעמים הנ"ל.

[משנ"ב ס"ק כח]

רוּצָה לומר, שְׁתַּמְתַּח הַרְצוּעָה בְּלֹא פְרִיכוּת²⁶.

26) כוונתו בלא הכריכות שעל הזרוע, שאינן אלא מנהג, כמבואר בשו"ע לעיל (סי' כו ס"ח), מה שאין כן בכריכות שעל האצבע, שהוא שיעור מדינא דגמרא כמבואר בגמרא (מנחות לה, ב).

[משנ"ב שם]

וְהַטַּעַם דִּהְיֵה בְּשִׁלְיָאֵשׁ, עֵינַי בְּדַרְכֵי־מִשְׁה²⁷.

27) שכתב (אות ד) שברצועות של ראש כל מה שיוצא משיעור ההיקף אינו נצרך לחיזוק התפילין של ראש, שהרי מהודקות הן אף בלא זה, ולפיכך מותר לתפור שם. מה שאין כן ברצועות של יד, שצריך לכרוך את כל אורך הרצועה סביב האצבע כדי שתחזיק את הקשר, ולכן צריך שיהיה כל אורך הרצועה בלא קשירה או תפירה.

סימן לד

סֵדֵר הַנְּחִת הַפְּרָשִׁיּוֹת בְּתַפְלִין, וְהַמְהַדְרִים אֲשֶׁר לָהֶם ב' זוגות תפילין

[משנ"ב ס"ק א]

סֵדֵר הַנְּחִת¹.

1) מבוא לסעיף א. מקור הדין הוא בגמרא במנחות (לד, ב): "תנו רבנן כיצד סדרן, 'קדש לוי' יהיה כי יביאך מימין, 'שמע' יהיה אם שמוע' משמאל. והתניא איפכא, אמר אביי לא קשיא, כאן מימינו של קורא כאן מימינו של מניח, והקורא קורא כסדרן", ע"כ.

בביאור דברי הגמרא נחלקו רש"י ור"ת:

א. דעת רש"י, שנותנן מצד שמאלו של המניח, כסדר כתיבתן בתורה: 'קדש' יהיה כי יביאך 'שמע' יהיה אם שמוע. נמצא שהעומד ממול המניח קוראן כסדר שכתובות בתורה. [והראשונים קראוהו 'היות כסדרן' דהיינו יהיה כי יביאך 'שמע' ואחר כך יהיה אם שמוע].

ב. דעת ר"ת (הובאה בתוס' שם ד"ה והקורא), שמניח את הפרשיות משמאל המניח באופן זה: 'קדש' יהיה כי יביאך יהיה אם שמוע 'שמע'. [ונקרא 'היות באמצע', דהיינו יהיה כי יביאך יהיה אם שמוע' באמצע]. ולדבריו, אף על פי שאין הפרשיות מונחות כסדר שכתובות בתורה, מ"מ הסופר צריך לכתובן כסדרן. דהיינו 'קדש' יהיה כי יביאך, ומניח חלק וכותב פרשת 'שמע', ואחרי כן משלים וכותב את פרשת 'יהיה אם שמוע'.

מלבד שיטות אלו ישנן שתי שיטות שלא הובאו בשו"ע בענין סדר הנחת הפרשיות.

א. דעת השימושא רבא (כפי שמובאת בשו"ת הרמ"ע סי' קז), שסדר הפרשיות כרש"י, אלא שמסדרן מימין המניח, דהיינו 'קדש' יהיה כי יביאך 'שמע' יהיה אם שמוע.

ב. דעת הראב"ד (פי"ג מהל' תפילין ה"ה), שסדר הפרשיות כר"ת, אלא שמסדרן מימין המניח, דהיינו 'קדש' יהיה כי יביאך יהיה אם שמוע 'שמע'. ומבואר בגמרא (שם), שאם לא נתן את הפרשיות כסדרן, התפילין פסולות. ואם כן תפילין דרש"י פסולות לדעת ר"ת, וכן להיפך.

[משנ"ב שם]

דַּע, דְּלְכָלִי עֲלָמָא אִם הִתְלִיף אֵיזָה פְּרָשָׁה, שְׁנִתְנָה שְׁלֵא בְּבִיתָהּ הַמְיָחֵד לָהּ, פְּסוּלִין².

2) ופסול זה כתב בשו"ת הרדב"ז (חי"ג סי' תעח) שהוא מן התורה. ובביה"ל להלן (ס"ב ד"ה יניח) כתב, שכך מקובל בעל פה, והיינו שהוא הלכה למשה מסיני.

[ביה"ל ד"ה סדר הנחת]

וְגַם לְהַסְמִיךָ³.

3) הסובר שבתפילין של יד לא נחלקו רש"י ור"ת, ואם שינה את הסדר כשר.

הלכות תפלין סימן לד

'פי זבאף' בבית שני, ו'שמע' בבית השלישי, ו'היה אם שמע' בבית הרביעי שהוא בית החיצון לימינו. (ג) (ב) (א) ו'ולרבנו תם, בבית השלישי ו'היה אם שמע' ובבית הרביעי שהוא החיצון 'שמע'. ומנהג העולם (ד) ברש"י והרמב"ם: ב' ג'ירא שמים יצא ידי שניהם ויעשה שתי זוגות תפלין (ה) ונגיח (א) [2] (1) שניהם, *ויכונן בהנהגתם: (ו) באותם שהם אלבא דהלכתא אני יוצא ידי חובתי והשאך הם

ב תוספות שם ופרש"י
ב"ח ורבנו האי
ג סמ"ג וסמ"ק וספר
התקומה

באר היטב

(3) ו'לר"ת. ומ"מ צריך לכתוב בסדרן כמ"ש סימן לב ס"א, לכן צריך שנייה חלק פרשת ו'היה אם שמע וכתב פרשת שמע בקצה הקלף ואח"כ יכתב פרשת ו'היה אם שמע באמצע, מ"א. וע"ל סימן לב ס"ק נג מ"ש: (2) **שניהם.** והנהגת כן להניח ב' זוגות ביחד גיח של רש"י למטה ושל ר"ת למעלה, ט"ז וכ"כ הא"ר ז"ל שצניס תחלה של רש"י וצניס ליד הפתח ואחריהם של ר"ת ליד הדי ושניהם על הקב"ה, ונגיח בראשו של רש"י למטה ושל ר"ת יותר למעלה ושניהם במקום הראוי לתפלין, והרצועות דר"ת יהיו תחת רצועות רש"י מכסה בה שלא יתגלו רק רצועות רש"י. ותפלין דר"ת יהיו קטנים מתפלין רש"י. עין ספר הכנונות תפלין פרק י' יב [ועין בספר אלהי רבה שדחה דברי ט"ז וראינו]. מי שפניח תפלין של יד של דעת ר"ת ותפלין של ראש פדעת רש"י והרמב"ם אם יוצא י"ח, פסק שבוט יעקב ח"א סימן ב דאינו יוצא אלבא דכלי עלמא, אבל בשעת הדחק מותר להניחם פה, דהא בשעת הדחק יוצא אם מניח אחת לבד, ומ"מ לא יכרך רק על אותו שנתקבה ע"פ מנהגנו פדעת רש"י והרמב"ם; ואם של-ראש נתקבה ע"פ דעת

שערי תשובה

[2] **שניהם.** עכ"ה. ועין במצות שמורים שדעתו לכתוב על תפלין דר"ת, וליקא וע"ד שכתב הא"ר ז"ל שאין לכתוב על ש"ר שקדשתם חמורה וכו' ור"ת, עין באגרת הרמ"מ סי' ה' ועין לעיל סימן כה בבה"ט סי' יא בשם דר"ר יעקב בכבודי-שור. ועין בכבודי-שור דף קיח שאעפ"י שאין מברכים על של ר"ת מ"מ אין להפסיק בין תשי" לתפלין ש"ר ע"ש. ועין בפנים מאירות ח"א סימן סז שהפניח תפלין של ר"ת בלא ברכה וקרא בהם ק"ש ראשי להפסיק באמצע הפרק מפני הכבוד, ומ"מ לא יצית שיתקב בטלה ע"ש. ונראה להתמיד להפסיק אף מפני הכבוד ועין לקמן סימן סו. ונראה דלכתחלה אין להפסיק בשמות ג"כ ועין סימן סה. ונהגו לכתב תפלין של ר"ת במנחה, שקד נהג הא"ר ק"ש שצ"ע תפלין של שמושא וקא וקד נהג מהר"ח, ואף שלפי סוד הדברים [וכו']. כיון שהם עשו כן גודאי דבריהם כן הוא, ואנחנו לא נדע, כ"כ בר"י. ועין לקמן סימן לח שאין להניח תפלין דר"ת בימי אבול, וכט"ב במנחה שכתב בבה"ט סימן תקנה שהפניח דר"ת גיח במנחה גם כן. ועין שם בשו"ת כ"ה"ג בשם תשובת הרמ"ע ומ"ש ע"ז ע"ש, ומ"ש בשם השוכח יעקב שאם ש"ר נתקב ע"פ דעת רש"י יש להניח ש"ר תחלה, עין שם שכתבאר שכתב שתי הפרכות על ש"ר כמ"ש בהג"ה ס"ס כו ושל"ד דר"ת גיח בלא ברכה, ואם של יד הוא לדעת רש"י מברך עליו להניח לבד ועל ש"ר שהוא של ר"ת לא יכרך כלל:

משנה ברורה

הוא אשר אוליין בחר ימין ושמאל דעלמא: (ג) ו'ולרבנו תם. כתבו הפוסקים, דגם רבנו תם (ד) מודה דבעינן כתיבתן בסדר שהם כתיבין בתורה, שהוא קדש, ו'היה כי זבאף, שמע, ו'היה אם שמע, אלא דפליג ארש"י לענין הנהגת כתיבתם. ועל-כן הרוצה לכתב תפלין לדעת רבנו תם, יכתב בשל"ד שהם בקלף אחד קדש ו'היה כי זבאף, ונגיח חלק ו'היה אם שמע, וכתב שמע ואחרי-כך יכתב ו'היה אם שמע; ויכ"ל ראש יכתבם בארבע קלפים בסדר ממש, ויסדרם בכתבים: קדש, ו'היה כי, ו'היה אם, שמע. ויענין דיני פתוחות וסתומות בהתפלין איך להתנהג לדעתו, כבר בארנו לעיל בענין השם כסימן לב, עין שם: (ד) **ברש"י והרמב"ם.** וכתב בבית-יוסף ושאר אחרונים דכן עקר, וכן הסכים הג"א (בבאור:1) ב' (ה) ו'נגיח וכו'.⁶ והנהגה (ה) כן להניח שני זוגות תפלין, גיח של רש"י למטה ליד הפנים ושל רבנו תם למעלה,⁶ וכן כתב הא"ר ז"ל, שצניס תחלה של רש"י וצניס ליד הפתח, ואחריהם של רבנו תם ליד הדי, ושניהם על הקב"ה, ונגיח בראשו של רש"י למטה ושל רבנו תם יותר למעלה, ושניהם במקום הראוי לתפלין, והרצועות דרבנו תם יהיה מכסה תחת רצועות רש"י,⁷ שלא יתגלו רק רצועות דרש"י, ותפלין דרבנו תם יהיו קטנים מתפלין דרש"י.⁸ עין ספר הכנונות, תפלין, פרק י' יב. מי שפניח תפלין של יד של דעת רבנו תם ותפלין של ראש פדעת רש"י והרמב"ם אם יוצא ידי חובתו, פסק שבוט יעקב חלק א סימן ב דאינו יוצא אלבא דכלי עלמא, אבל בשעת הדחק מותר להניחם פה, דהא בשעת הדחק יוצא אם מניח אחת לבד; ומכל מקום לא יכרך רק על אותו שנתקבה על-פי מנהגנו פדעת רש"י והרמב"ם; ואם של-ראש נתקבה על-פי דעת רש"י יש להניח של-ראש תחלה, וכשחולץ חולץ של-יד תחלה,⁹ עין שם: (ו) **שניהם.** יחד על הדי, ויכרך (ו) ויהדקם בכת אחת, והוא הדין בשל-ראש, כדי שיתקנה הנחת שתייהם סמוך להדקתם: (ז) **באותם שהם וכו'.** דלא (ו) יוכל לכתב בשתייהם בכת ההדוק שמהדקן יחד לשם תפלין, דהרי אחד מהם אינו תפלין; ויש אומרים עוד, דיש בזה (ח) משום כל תוסף על-כ"ל פנים

באר הגולה

בשל"ד כיון דאפשר לכתבם בקלף אחד, וצריך עיון: * **ויכונן בהנהגתם באותם שהם וכו'.** עין במגן-אברהם שכתב דדוקא בזה, אבל בשני זוגי תפלין פשרים עובר על כל תוסף, ומה שאמרו בסנהדרין פט דאם עשה עוד בית אחד והניחו גבי הדי בתים היא לחודה קאי, הונו בשפתם פרשה אחרת דלא שכיב כלל לתפלין. ועין בפרי"מ ג"ד שכתב דלא דוקא פרשה אחרת, דהוא הדין אם כתב פרשה אחת מד' פרשיות והניחה בבית ההוא, גס"פן אמרין היא לחודה קאי והוא לחודה קאי ונגיח הנהגה זו אף דלכאורה בודאי הדין עמו שיהי הדין פרשיות מעשבים זה את זה, ואם-כן כל זמן דלא כתב כל הדין צניס תפלין פסולין הם ולא שכיב כלל לאלו הכשרין, וכן משמע בבאור הג"א: מפל מקום קשה לי מאד על דברי הפרי"מ ג"ד שפרש בן את דברי הפג"א אברהם, דהרי הפג"א אברהם הביא סיוע לדברי מדברי הבית-יוסף בשם המגיד-משנה, והוא לקמן בסימן תרגא, ומוכח שם בהדיא מדברי המגיד-משנה דאם נטל מין אחד לבד הדין מינין אמרין היא לחודה קאי והוא לחודה קאי, ואם נטל לבד הדין מינין עוד לולב אחד או אתרוג אחד עבר על כל תוסף, ומדקא שם זה לשני זוגי תפלין דעובר על כל תוסף ע"ש, וקלא שם גס"פן קומא לן דארבע מינין שכלולב מעשבים זה את זה כמו בדין פרשיות שבתפלין, ואף על-פ"י כן לא הצריך המגיד-משנה לענין כל תוסף שישל כל הדין מינין פסולין, אלא על-כרחי דסובר דכיון דמין ההוא הוא מהמינין הכשרים לצאת בזה יד המצוה, אית בזה משום כל תוסף, אס"פן הכי נמי בענגנו, ואס"פן יכאה דמה שכתב במגן-אברהם 'פרשה אחרת' הוא ברוקא; ומה שהקשה הפרי"מ ג"ד על זה, עין במחצית-השקל שישב זה. אמנם דברי מחצית-השקל גס"פן קשה מאד להקלם, דלדידה דפרשה אחת מהדין בתים עובר על כל תוסף, וקשה מאי שנא תפלין אלו הפסולין מפרשה אחת שבבית חמישי שבהם גס"פן כתיב ב' פרשיות וכשרים לכלי עלמא? ואפשר משום דיש לחלק דעל הקצוץ הוא מנהג קבר שם פסול דהקלף פרשיותיה בכותב, מה שאין כן שם ולא נגמר ענין הפרשיות שלה, עד כאן. ועין שם בפניחה ובקמ"א ומכתב דאף אם כתיב לתוסף על התורה בזה אף-על-פ"י כן עבר על כל תוסף, ואס"פן לכאורה קשה למה הצריך השו"ת שכתב ערוך שכתב בהנהגתם שיהיו התפלין השניים כרוצפה בעלמא, בלא הכי כיון שתפלין פסולים הם לא שכיב בזה כל תוסף (אחר-כך מצאתי במחצית-השקל שהקשה קשה זו). והנראה לי בזה, דעצה זו אינה כדי שיעל-ידיה לא יתנה עליו הלא וכל תוסף, רק דהלא ידוע שהראש סובר דמצות צריכות בונה, וכמו שהביא הטור בשמו בסימן ס', וכתב הצ"ח הטור בשמו שגיח שניהם ויהדקם בכת אחת, וכמו שפרש המגן-אברהם בסעיף-קטן ד, ואם-כן איך יעשה בהכונה הצריכה להמצוה אם לא יכרך כלל, בודאי לא יצא ידי המצוה, ואם יכונן סתמא בהדוק הנה שהוא רוצה בזה לקיים מצות תפלין, גס"פן לא יצא בזה להרבה פוסקים, כיון שאחד מהם אינו מצוין כלל [והרי זה דומה למקדש שמי נשים ככתב ו'היה אם שמע' וכו' מקדשת, עין באבן-העזר בסימן מא בבית-יוסף ובשל"ח צ"ח ע"פ ד' וכתב לתקנת-חוקק שם סעיף-קטן ד, וגם הראש מסתפק בזה, פמכ"א בבית-יוסף שם; וגם הכא הלא בירא שמים קארינן דרוצה לצאת ידי כל המצוות]; ואם ירצה לכתוב לזוג אחד ויאמר שבאלו רוצה לקיים ובאלו אינו רוצה, אינו יודע אינה הכשרים שכתב לקיים בהם

שער הציון

(7) בית-יוסף ופג"א אברהם: (ה) באר היטב: (1) מגן-אברהם: (1) עין בבאור הלכה: (2) כמ"ש משמע דהוא ככל תוסף מדאורייתא, ולפי"ו ולמחצית-השקל על-כ"ל פנים מדרבנן:

הלכות תפילין סימן לד

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק ד]

וְכָתַב בְּבֵית יוֹסֵף וְשָׁר אֶחָדָם דָּבָר עֶקֶר, וְכֵן הִסְבִּים הַגֵּר"א
בְּבֵאוֹר⁽⁴⁾.

(4) ומטעם זה כתבו האחרונים (הובאו להלן ס"ק יא), שיש להסמיך את הברכה להנחת התפילין של רש"י.

[משנ"ב ס"ק ה]

וְיִנִּיחַ וְכוּ'⁽⁵⁾.

(5) מבואר לסעיף ב. מבואר בגמרא בסנהדרין (פח, ב), שהמוסיף על המצוה ולא חיברו לעיקר, כגון שהוסיף בית חמישי לתפילין אך לא חיברו אל ארבעת הבתים, אינו עובר משום 'בל תוסיף', משום שאנו אומרים 'האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי', כלומר התוספת נחשבת כדבר נפרד ואינה חלק מן המצוה.

ונחלקו הראשונים בביאור דין זה, ונאמרו בזה שלש שיטות:

א. דעת התוס' שם (ד"ה אי), שמן התורה אינו עובר ב'בל תוסיף' אלא במחבר את התוספת אל העיקר, בין שהוסיף מאותו המין, כגון שהניח שני זוגות תפילין, בין שהוסיף ממין אחר שאינו ראוי למצוה [כגון פרשה אחרת שאינה מארבע פרשות שבתפילין], אבל אם לא חיבר את התוספת לעיקר אינו עובר ב'בל תוסיף' מן התורה אלא מדרבנן. וכן היא שיטת הט"ז (ס"ק ב).

ב. דעת החינוך (מצוה תנד) והמגיד משנה (פ"ז מהל' לולב ה"ז), שמה שאמרו 'האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי' הוא דוקא בתרתי לטיבותא, שהוסיף מין אחר שאינו כשר למצוה וגם לא חיברו לעיקר, אבל בהדא לטיבותא, דהיינו שחיברו לעיקר אף על פי שאינו ראוי למצוה, עובר ב'בל תוסיף'. וכמו כן אם הוסיף מין הראוי למצוה אף על פי שלא חיברו לעיקר, עובר ב'בל תוסיף'. ומדרבנן עובר אפילו כשיש תרתי לטיבותא, דהיינו מין אחר ולא חיברו, וכן נקט המשנ"ב להלן (ס"ק ח).

ג. דעת התוס' בסוכה (לא, ב ד"ה הואיל), שבכל ענין עובר משום 'בל תוסיף', אפילו במוסיף מין פסול ולא חיברו. [ומה שאמרו בגמרא בסנהדרין 'האי לחודיה וכו'' היינו שאין המצוה נפסלת בכך, ומ"מ עבר ב'בל תוסיף'].

[משנ"ב שם]

יָנִיחַ שֶׁל רִשְׁי לְמִשְׁה לְצַד הַסָּפִים וְשֶׁל רַבְּנֵי תַּם לְמַעְלָה⁽⁶⁾.

(6) ובטעם הדבר כתב הט"ז (סוף ס"ק ב), שיש לחוש שמא אין מקום בראש להניח שתי תפילין [שנחלקו בזה בעירובין צה, ב], ולכן יניח תפילין של רש"י למטה בתחילת צמיחת השיער, ששם מקום הנחת תפילין בודאי [ראה שו"ע לעיל סי' כז ס"ט], ומעליו יניח את של ר"ת.

[משנ"ב שם]

וְהַרְצוּעוֹת דְּרַבְּנֵי תַּם יִהְיֶה מְקַסָּה תַּחַת רְצוּעוֹת דְּרִשְׁי⁽⁷⁾.

(7) ואין בזה משום חציצה, כמבואר ברמ"א לעיל (סי' כז ס"ד ובמשנ"ב שם ס"ק טז) שאין להקפיד על החציצה אלא בתפילין עצמן, אבל לא ברצועות. ואף במקום התפילין עצמן, כתב לעיל (שם ס"ק יד) שהרצועה אינה חוצצת, משום שמין במינו אינו חוצץ, אלא שסיים שם שבכהאי גוונא נכון לכתחילה להחמיר בזה.

[משנ"ב שם]

וְהַתְּפִלִּין דְּרַבְּנֵי תַּם יִהְיוּ קָטָנִים מִתְּפִלִּין דְּרִשְׁי⁽⁸⁾.

(8) ושיעור הקטנות, כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' ט) שאם מניח תפילין של ר"ת יחד עם תפילין של רש"י יש להקטין כשיעור שיונחו בתוך המקום הכשר להנחה, ואם מניח בנפרד, יקטין כלשהו מתפילין של רש"י להיכר ביניהן ואין צריך להקטין הרבה, ובפרט שיש סימני היכר נוספים לחילוק ביניהן.

[משנ"ב שם]

וְאִם שֶׁל־רֹאשׁ נִכְתְּבָה עַל־פִּי דַּעַת רִשְׁי יֵשׁ לְהַנִּיחַ שֶׁל־רֹאשׁ תְּחִלָּה, וְכִשְׁחֹלֵץ חֹלֵץ שֶׁל־יָד תְּחִלָּה⁽⁹⁾.

(9) ובטעם הדבר כתב שם, שמה שמניחים את של יד תחילה, הוא משום שקודם נאמר 'וקשרתם לאות על ירך', ורק לאחר מכן 'ויהיו לטוטפות בין עיניך', וכמו כן מה שצריך לחלוץ את של ראש תחילה, הוא משום שנאמר 'ויהיו לטוטפות בין עיניך', דהיינו שכל זמן שהם בין עיניך יהיו שתיים. וכל זה אמור כשיש לו תפילין של יד ותפילין של ראש, אבל כשאין לו אלא תפילה אחת של רש"י, שהוא העיקר, יניחה תחילה ויחלצנה בסוף.

